

# Menighet og misjon i Den norske kirke En historisk skisse

TORE LAUGERUD

Kirkemøtet i Den norske kirke fattet høsten 1993 et vedtak som slår fast at ytremisjon er et ansvarsområde for kirkens offisielle organer sentralt, regionalt og lokalt. På mange måter er dette en begivenhet som er verd en refleksjon i lys av historien.

## Bakgrunn

Ytremisjonsarbeidet i den lutherske kirke i Danmark-Norge har røtter tilbake til overgangstiden mellom ortodoksi og pietisme. På denne tid fattet kongen tiltak for misjon i rikets ikke-kristianiserte deler, bl.a. i Finmark og Grønland. Redskapene til den *statskirkelige misjon* var misjonsvakte prester som Hans Egede og Thomas von Westen. Dette var en misjon båret oppe av den kristne stat som kirkestyre og begrenset til områder innenfor det dansk-norske riket, etter reformasjonstidens prinsipp om «*cujus regio, eius religio*».

Gjennom de store vekkelse i forrige århundre spredte misjonsengasjementet seg fra embede til lekfolk. Samtidig fikk misjonen en sterkt eskatologisk dimensjon som ga den en mer grenseoverskridende karakter. Parallelt med dette hadde det vokst frem en sterk demokratiseringsbevegelse i samfunnet, statsmakten var blitt sekularisert og vekkelsen brakte med seg en viss spenning mellom embede og lekfolk. Disse faktorene ble alle medvirkende til at misjonsarbeidet ble organisert i frivillige organisasjoner som var selvstendige i forhold til den offisielle kirkestruktur.

Dette hindret imidlertid ikke at *presteskapet* mange steder sto meget sentralt både som motivasjonsfaktor og i det praktiske arbeid

med å organisere det nye, folkelige engasjementet for misjon. Dette var bl.a. medvirkende til at det første misjonsselskapet på norsk grunn, Det norske Misjonsselskap ble stiftet i 1842 som en *konfesjonell, luthersk organisasjon*.

Det er også verd å merke seg at den første utsending fra det nye, *genuint norsk-organiserte misjonsarbeid*, Hans Palludan Smith Schreuder, var teolog og presteordinert og så NMS's engasjement i Sør-Afrika som en forlenget arm av Den norske kirkes tjeneste. Schreuder markerte også misjonens kirketilknytning gjennom å kommunisere sitt eget misjonskall videre til *kirkens menigheter* gjennom sitt berømte opprop av 1842, «Nogle Ord til Norges Kirke om christelig Plikt med hensyn til Omsorg for ikkechristne Medbrødres Salighed.»

Schreuder og den såkalte Christianiaforeningen led etter hvert nederlag for viktige deler av sin integrerte kirke og misjonslinje. Men misjonsbevegelsens grunnleggende kirketilknytning sto fast og kom til uttrykk på en rekke måter. Like fra starten av var *misjonsgudstjenester* i den lokale kirken en fast ingrediens på NMS's generalforsamlinger og kretsmøter. Snart ble det også skapt andre menighetstradisjoner med misjon i sentrum. Meget tidlig ute var *Hellig tre kongers festen*. Gjennom den kongelige resolusjon av 13. juli 1885 ble det for første gang gitt anledning til å ta opp *offer på alteret* i norske menigheter. Bakgrunnen var ønsket om å samle inn midler til misjonen i menighetene, og tillatelsen ble gjort gjeldende for NMS, DNS og Schreudermisjonen. Nevnes bør også at lokalt var *mange prester aktive i dannelsen og ledelsen av misjonsforeninger*.

Parallelt med denne kirkelige linjen har det like fra starten av eksistert en mer uavhengig lekmannslinje hvor organiseringen av misjonsarbeidet har skjedd i nær tilknytning til sterke lokale eller landsomfattende vekkelse. Når vekkelsens ledere var moderate og presten var åpen for vekkelsen, kunne linjene løpe sammen. Men når vekkelsen ble radikaliseret og presten var avvisende, kunne det oppstå spenninger som utydeliggjorde misjonens kirkelige og menighetsmessige forankring. Styrkeforholdet mellom disse to linjer i norsk, luthersk misjonsbevegelse har variert med tid og sted. Den har også vært, og er, forskjellig innenfor de ulike organisasjoner som etter hvert er stiftet innenfor rammen av Den norske kirke for å utbre evangeliet blant folkeslagene.

Et annet forhold som utfordrer misjonsarbeidets kirkelige tilknytning er at det til tider har oppstått internasjonale bevegelser på tvers av konfesjonsgrensene for fremme av spesielle misjonsanliggender. I flere tilfelle har dette ført til dannelsen av norske misjonsorganisasjoner som ønsker å ha tilknytning til Den norske kirke og dens menigheter uten å ville begrense seg til denne kirkes bekjennelse som basis for sitt arbeid. Som eksempler på dette kan nevnes Den norske Misjonsallianse og Norsk Misjon i Øst, tidligere Misjon Bak Jernteppet.

### **Endrede forhold i etterkrigstiden – Weiderkomiteen**

I tiden etter den andre verdenskrig har reformprosessen i Den norske kirke gitt spørsmålet om misjonens kirkelige tilknytning nye dimensjoner. Utbyggingen av den kirkelige rådsstruktur har ført til en ny menighetsstruktur. Særlig i byer og tettsteder er tyngdepunktet i det kristne arbeid forskjøvet fra de frivillige organisasjoner til lokalmenighetene. Gjennom et stadig mer vidgrenet arbeid knyttet til rådsstrukturen er det skapt et nytt lekfolk, ofte helt uten kontakt med organisasjonsarbeidet. En betydelig spenning mellom rådsstruktur og organisasjoner har ytterligere bidratt til at misjonsarbeidet er blitt isolert og ofte også marginalisert i menighetene. Dette har igjen bidratt til å utydeliggjøre misjonsarbeidets kirkelige tilhørighet.

Isoleringen og marginaliseringen av misjonsarbeidet i menighetene ble forsterket ved at misjonsorganisasjonene på samme tid for alvor møtte følgene av et samfunn i sterk endring. I NMS førte opplevelsen av at det tradisjonelle hjemmearbeidet ikke lenger var tilpasset de nye samfunnsstrukturer til at man opprettet den såkalte Weiderkomiteen (1965) som skulle gjennomtenke og vurdere organisasjonens hjemmearbeid. Her viste man til den gamle linjen som slo fast at NMS er et arbeidsorgan innen DNK, og at virksomheten står i nær tilknytning til menighetens arbeid. Komiteen mente at NMS måtte dra klare konsekvenser av denne profilen for å følge opp folkeflyttingen til byene og strukturendringen i hele det kristelige arbeidet.

Innstillingen lanserte konkret tanker om menighetsarbeidere delvis lønnet av menigheten, delvis av NMS, viktigheten av å satse strategisk på utdannelsen av menighetsarbeidere, og tanken om at en eller flere menigheter kunne påta seg å lønne en misjonær. Som forutsetninger for et slikt samarbeid understreket man både at misjonen rent organisatorisk fremdeles skulle være misjonsorganisasjonens sak, og den læremessige trosskap mot Skrift og bekjennelse.<sup>1</sup>

Tankene ble forsiktig fulgt opp av NMS i 1960 og -70 årene. I 1973 skrev formannen at «Misjonens hører med blant de oppgaver de kirkelige organer skal ha sin oppmerksomhet på, inspirere til arbeid for misjonen og søke å få i gang nye grupper for formålet. I vårt kirkebilde er det naturlig at innsatsen kanaliseres gjennom de eksisterende misjonsorganisasjonene».<sup>2</sup> Omtrent samtidig ble de første misjonsråd eller misjonsnemnder opprettet og konkrete tiltak ble utprøvd i enkelte menigheter.<sup>3</sup>

### **Kirkerådets initiativ, innstilling om menighetenes misjonsengasjement**

Disse tanker som først ble luftet i NMS, ble snart ført videre gjennom et initiativ fra Kirkerådet. I forbindelse med behandlingen av rådets langtidsplan for 1976–78 ble det reist spørsmål om hvordan rådet

kunne hjelpe fram et større engasjement for ytre misjon i menighetene. Kirkerådet sendte da ut innbydelse til formann og generalsekretær i NMS, Santalmisjonen (DNS) og Israelsmisjonen (DNI) til samtaler med rådets formann og direktør.<sup>4</sup> På et møte 25.10.76 ble det gitt uttrykk for vilje til å etablere et samarbeid mellom misjonsorganisasjonene og de kirkelige organer for å finne nye veier for menighetenes misjonsengasjement. Det ble presisert at et slikt samarbeid ikke tok sikte på å stifte en ny organisasjon, eller at menighetene skulle styre misjonsorganisasjonenes arbeid lokalt. Målsettingen for samarbeidet var at et bredere skikt av menighetens folk må få syn for misjonen.<sup>5</sup>

En utredningskomite ble nedsatt for å lage utkast til retningslinjer for det fremtidige samarbeidet inneholdende både prinsipper, modeller og konkrete arbeidsoppgaver. I 1978 lå innstillingen Menighetenes Misjonsengasjement på bordet. Den skapte debatt i misjonsorganisasjonene, spesielt i DNS, men fikk allikevel tilslutning i de respektive landsstyrene. Debatten gikk ikke så mye på uenighet om de konkrete forhold som innstillingen berørte, som på generell usikkerhet om hvor et eventuelt samarbeid med rådsstrukturen ville føre. Det var symptomatisk for situasjonen at landsstyrene var mer opptatt av å uttrykke hva samarbeidet ikke måtte føre til, enn av å se de positive muligheter som lå i innstillingen.

### **De første 10 år med menighet og misjon**

Dette var sterkt medvirkende til at arbeidet med menighetenes misjonsengasjement i 1980-årene ikke fikk den tyngde og helhjertethet som var nødvendig for å kunne komme ut av de etter hvert dypt oppgatte spor både i organisasjoner og menigheter. På sentralt hold fortsatte man samrådningsmøter mellom ledelsen i de tre misjonsorganisasjonene, Kirkerådet og biskopene, som fra og med våren 1977 hadde møtt med en egen representant. Dette organet utredte en rekke konkrete saker, bl.a. Forslag til retningslinjer for menighetenes misjonsutvalg (1979), kurs for prester/forkynnere (1980), Misjon i teologistudiet, Kjøreregler, Misjonsprosjekter, Felles informasjonsmaterieell – og arrangerte en konsultasjon 10 år etter innstillingen i 1988.

Virksomheten var imidlertid tilfeldig, uten klare ansvarsforhold og uten tilstrekkelig apparat i organisasjonene til å omsette ideer til handling. I tillegg slet man med at de tre organisasjoner som var med, la ulik betydning og vekt i samarbeidet. Det samme gjaldt kretsene innen hver enkelt organisasjon, hvor mange fryktet at en satsning på menighetene ville gå utover oppfølgingen av misjonsforeningene som ryggraden i misjonsengasjementet.

I lokalmenighetene ble derfor realiseringsprosessen langsom. Oslo krets av NMS var her tidlig ute ved at man allerede i 1981 ansatte en person til å gjennomføre et prøveprosjekt med menighetene i Østre

Aker prosti. Erfaringene fra dette var at man sto overfor en tredelt oppgave: a) Å vekke misjonsansvaret og motivere og inspirere til misjon; b) Å bygge opp positive holdninger til misjonsorganisasjonene som naturlige samarbeidspartnere for menighetene; c) Å skape konkrete modeller og kanaler for engasjementet når interessen var vakt.

En svakhet var også at det kirkelige regionalnivået, bispedømmet, kom sent i gang med å legge forholdene til rette. Blant pionerene var her Hamar bispedømme som i 1986 ansatte en Misjonskonsulent knyttet til bispedømmekontoret. Spesielle aksjoner for misjon ble startet i Nidaros og Møre bispedømmer, mens andre opprettet misjonsutvalg på bispedømmenivå. Disse tiltakene slet bl.a. med manglende vilje til å satse økonomi inn i samarbeidet både fra bispedømmenes og enkelte av organisasjonenens side. Nært knyttet til dette var tilbakeholdenhet i misjonsorganisasjonene til å la sitt arbeid koordineres gjennom et tett samarbeid på krets/bispedømmeplan.

### **Menighet og misjon i 1990-årene**

Etter 10-års konsultasjonen i 1988 har det skjedd en langsom vitalisering av menighetenes misjonsengasjement. Nye personer i ledende verv både i kirke- og misjonsorganisasjoner har gitt et nytt startpunkt. De resultater som tross alt er oppnådd, i kombinasjon med økende erkjennelse av begrensningene i en ensidig satsning langs de tradisjonelle spor, har gitt arbeidet med menighet og misjon en noe høyere temperatur enn i 80-årene. NMS's 150 års jubileum og DNS's 125-års jubileum i 1992 var begivenheter som plasserte misjonen i mediabildet og på sakskartet i menighetene på en inspirerende og utfordrende måte.

Det sentrale samarbeidsorgan, Kontaktforum for Menighet og Misjon (KMM) ble i 1991 forsterket med et begrenset sekretariat. I samarbeid med bispemøtet ble det tatt initiativ til å gjøre åpenbaringstiden til en spesiell misjonstid i kirkeåret. En egen arbeidsgruppe, Prosjektgruppa for Misjon i åpenbaringstiden ble opprettet i tilknytning til KMM med ansvar for å skape materiell som kunne gi misjon i åpenbaringstiden et konkret innhold i menighetene.

Det mest vidtgående skritt var allikevel at KMM tok initiativ til å bringe misjonen fram som en utfordring for Den norske kirkes øverste organ: Kirkemøtet (KM). Generalsekretær Tor B. Jørgensen i NMS ble invitert til å holde hovedforedraget på KM 1992, og på KM 1993 ble anliggendet fremmet som en sak: «Misjonen utfordrer kirken». Sakspapirer og vedtak er gjengitt på annen plass i dette nummer. Saken «Misjonen utfordrer kirken» er ikke ferdig utredet. Den vil komme tilbake også på følgende Kirkemøte(r).

En av konsekvensene av denne prosess er at det for tiden foregår et arbeid for å omorganisere KMM til et bredere sammensatt og tettere samarbeid i et nytt Samarbeidsråd for Menighet og Misjon. Et

forslag til retningslinjer er for tiden til organisasjonsmessig behandling hos de respektive samarbeidsparter. En tar sikte på å opprette det nye samarbeidsrådet høsten 1994.

Kirkemøtets vedtak innebærer også en forpliktelse for de enkelte bispedømmer til å fremme tiltak for å styrke menighetens misjonsengasjement lokalt. Lokalmenighetene utfordres til et tettere samarbeid med misjonsorganisasjonene med tanke på å finne en passende form for sitt engasjement. Uten at eksakte tall foreligger kan tallet på menigheter som pr. i dag støtter misjonsarbeidet gjennom spesielle prosjekter eller misjonsærer anslås til ca. 300 av landets drøye 1300 menigheter.

Parallelt med dette har dåpsopplæringsplan for Den norske kirke gitt sterke signaler om ønskeligheten av et tettere samarbeid mellom menigheter og organisasjoner for å realisere kirkens dåpsopplæring. Misjon er sterkt markert som et eget emneområde knyttet til 10–12 års fasen. Noe av de samme signaler om ønskeligheten av et samarbeid mellom menigheter og organisasjoner om barne- og ungdomsarbeidet finner vi i innstillingen «Ung i kirken».

Mye tyder på at en ny tenkning er i ferd med å få gjennomslag. De kirkelige organer sentralt, regionalt og lokalt ser i økende grad hensiktsmessigheten i å dra veksler på den kompetanse og det apparat som finnes i de landsomfattende organisasjoner, i stedet for å bygge opp sin egen kompetanse og apparat. Det åpner selvsagt også for at misjonsdimensjonen kan bli synligere i de ulike grener av menighetsarbeidet. For misjonsorganisasjonene synes utfordringen først og fremst å ligge i å våge i større grad å la ressurser inngå i samarbeids-tiltak fremfor egen virksomhet. Hvor dette vil føre på sikt, er et av de mest spennende spørsmål i dagens norske kirkevirkelighet.

#### Noter:

1. I tro og tjeneste, Det Norske Misjonsselskap 1842–1992, bind I, Misjonshøgskolen 1992, s. 195.
2. NMS's Årbok for 1973.
3. NMS's Årbok for 1974.
4. Brev fra Kirkerådet av 5/10-76.
5. Referat fra drøftelser av Kirkerådets misjonsengasjement av 26/10-76.

*Tore Laugerud*, f. 1950, cand. theol. MS/MF 1975, misjonsprest på Madagaskar (NMS) 1977–88, ansatt i Oslo krets av NMS 1988-, vikar (deltid) Diakonihøgskolen 1989–91, leder (deltid) Egede Instituttet 1991-.

#### «Congregation and mission»: A historical sketch

The article outlines the background and development of the relationship between the Norwegian state church and the missionary societies, with particular attention to the current plans for integrating the work of these societies into the ordinary work of the local congregations.